

Büşra SARI

Yüksek Lisans Öğrencisi,
Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Master's Student,
Selçuk University Institute of Social
Konya, Türkiye
hys06bmans@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7608-5448
ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75>

İmanı İçten Kemiren Bir Özellik: Riya ve Çeşitleri

Hypocrisy in the Hadith and its Effects

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 1 Kasım 2023 / 1 November 2023
Kabul Tarihi / Date Accepted: 8 Aralık 2023 / 8 December 2023
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Aralık 2023 / 30 December 2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf | Citation

Sarı, Büşra. "Hadislerde Riya ve İmana Etkisi".
Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi 5 (Aralık 2023), 243-262.
DOI: 10.61216/darulhadisdergisi.1384679

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme
Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by Turnitin.
No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Büşra SARI).

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.
Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Bildirim | Complaints

darulhadis@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Darulhadis İslam Araştırmaları Merkezi
Çankırı Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Öz

İslâm'ın iki temel kaynağı olan Kur'an'da ve hadislerde "riya" ile alakalı bilgiler yer almaktadır. Riya, Allah ve Rasûlü tarafından yerilmekte ve onun imânî bir özellik olmadığı vurgulanmaktadır. Riya ve süm'a kelimelerinin klasik kaynaklarda aynı manayı ifade ettiği ve genellikle bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada riya ile irtibatlı olan niyet, iman, sâlih amel, ihlas ve ihsan başlıklarıyla, riyanın iman bağlamında değerlendirileceği temel kavramlara değinildikten sonra riya ve süm'a kelimeleri tahlil edilmiştir. Klasik eserlerde rastladığımız, riyaya sebebiyet veren en temel etkenlerden olan makam ve mevki hırsı yani "câh" kavramı da değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Sonrasında riyanın türleri, onun imana etkisi ve riyakârların göreceği muamele incelenmiştir. Çalışmadaki amaç; Kur'an'da ve sünnette geçen ifadeler ile kadim ulemanın tespitleri çerçevesinde, riya ile irtibatlı kavramları tahlil etmek suretiyle, imkân nispetinde bütüncül bir bakış açısıyla konuyu tasnif ve değerlendirmeye tabi tutmaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Riya, İman, Gösteriş, İkiyüzlülük.

A Feature That Corrupts Faith From The Inside: Hypocrisy and Its Varieties

Abstract

There is information about "hypocrisy" (riyā) in the Qur'ān and hadiths, which are the two main sources of Islam. Hypocrisy is criticized by Allah and His Messenger and it is emphasized that hypocrisy is not regarded as a feature of faith. It is seen that the words riyā and sum'a express the same meaning in classical sources and are often used together. In this study, the words hypocrisy and süm'a were analyzed after mentioning its basic concepts in the context of faith, under the headings of intention, faith, good deeds, sincerity and ihsan being related to hypocrisy. The concept of "jah", referring to the ambition for rank and position, which is one of the main factors that lead to hypocrisy and that is mentioned in classical works, was also evaluated. Then the types of hypocrisy, its effect on faith and the treatment of hypocrites were examined. The purpose of this study is to classify and evaluate the subject from a holistic perspective, as much as possible, by analyzing the concepts related to hypocrisy, within the framework of the expressions in the Qur'ān and the Sunnah and the determinations of the ancient scholars.

Keywords: Hadith, Hypocrisy, Faith, Vanity, Insincerity,

Giriş

İman ve sâlih amel, Yüce Yaratıcı'nın kullarından beklediği ve birçok ayetinde birlikte emrettiği önemli iki emridir. Bunların ilki kulun rabbi ile kurduğu ilişkide inanç, diğeri ise amel boyutunu teşkil etmektedir. Birbirini tamamlayan bu iki özellikten birinin veya her ikisinin zarar görmesi bu ilişkiyi olumsuz anlamda etkileyecektir. Nitekim ayet ve hadislerde birtakım düşünce ve davranışların bu ikiliye zarar verdiği anlatılmakta, bu tür düşünce ve davranışlardan uzak durulması tavsiye edilmektedir. İmanı içten kemiren bir özellik olan riya da, artıp eksilmesinin imkanı tartışmaları bir yana, imanı zedeleyen bir özelliktir. Allah ve Rasûlü tarafından cezaya müstahak bir durum olduğu bildirilen riya, iman ettiğini söyleyen bir kişide bulunması gerekli olan halis niyet, sâlih amel, ihlas ve ihsan kavramlarıyla bağdaşmayan bir düşünce ve davranış şeklidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim ve hadislerde, riya içeren her düşünce ve davranışın kınandığı görülmektedir.

Çalışma konumuz olan riya, İslam'ın temel kaynaklarından ilki olan Kur'an âyetlerinde açıkça zikredilmekte ve riyakârlar ciddi ikazlarla uyarılmaktadır. Namaz, infak, cihad gibi ibadetlerde riyakârlık yapanların, müşrikler ve münafıklarla birlikte zikredilmesi, riya konusunun müstakil bir araştırmayla incelenmesini gerekli kılmıştır. Çalışma kapsamında riya ile ilgili hadisler incelenmiş, hadislerin ayetlerden bağımsız düşünülmesi mümkün olmadığından ilgili ayetlere değinildikten sonra hadislere yer verilmiştir. Kaynakların fazlalığı ve çalışmanın uzamaması adına çalışma, Kütüb-i sitte ile sınırlandırılmış, yeri geldikçe diğer kaynaklardan istifade edilmiştir. Riya kavramının, daha iyi anlaşılması açısından niyet, iman, sâlih amel, ihlas ve ihsan kavramları da incelenmiştir. Türkçede bilinen en genel ifadeyle "gösteriş" anlamına gelen riya ve süm'a kelimelerinin klasik kaynaklarda yaklaşık aynı manayı ifade ettiği ve genellikle bir arada kullanıldığı görüldüğünden riya kavramı ile beraber süm'a da araştırma konumuza dahil edilmiştir. Klasik eserlerde rastladığımız, riyaya sebebiyet veren en temel etkenlerden olan makam ve mevki hırsı yani "câh" kavramı da değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. İlgili ayet ve hadislerden hareketle riya çeşitleri; imanda ve amelde olmasına göre tasnif edilmiştir.

Bu çalışmada, Naci Bal'ın yazmış olduğu *İmam Gazâlî'nin İhyâü Ulûmi'd-dîn adlı Eserinde Riyâ ve İhlâs* adlı bir yüksek lisans tezi ve ilgili makalelerden istifade edilmiştir. *Amellerin Boşa Çıkması Bağlamında Riya* adlı makale, çalışmamızla oldukça benzerlik arz etmektedir. Söz konusu çalışma daha çok amellerin boşa çıkmasında riyanın etkisini konu edinmektedir. Bu bağlamda yapılmış diğer çalışmalar ise genellikle tasavvuf alanındadır. Bu sebeple bu küçük çalışmada İslam'ın temel kaynaklarından Kur'an ve hadisler ekseninde riyanın kavramsal çerçevede incelenmesi ve Kütüb-i sitte hadislerinde ne şekilde geçtiğinin araştırılması suretiyle bir sınıflandırma yapmak ve ulemanın konuyla alakalı tespitlerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Riya kavramını incelemeyen önce onun ne olduğunu yahut olmadığını anlama ve anlamlandırma doğrultusunda bazı kavramları tanımlamak yerinde olacaktır.

1.1. Niyet

Sözlükte hedeflemek, yönelmek, inanmak, karar vermek gibi anlamlara gelir.¹ Kişinin amellerinin kabul olmasında 'niyet' son derece önemlidir.² Amellerin niyetlere göre değerlendirileceğini söyleyen³ Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah'ın samimiyetle ve kendi rızası gözetilerek yapılan güzel davranışları kabul ettiğini bildirir.⁴ Allah'ın da itibar ettiği ve asıl olan niyet şekli, sadece dil ile ifade edilen değil, aynı zamanda kalp ile de tasdik olunandır. Nihayetsiz

¹ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luga* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001), 15/399; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Sihâhu tâci'l-luga* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), 6/2516; Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414), 15/347,348.

² Muhammed b. Cerîr et-Taberi, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an* (Dâru'l-Hicr, 2001), 662.

³ Muhammed b. İsmâil el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh* (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1311), "Bedü'l-vahy", 1; Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbaki (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.), "İmâre", 155.

⁴ Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *el-Müctebâ mine's-sünen* (Halep: Mektebu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986), "Cihâd", 24.

ilmi sayesinde kalplerin gizlediğini, dillerin söze döktüğünü bilen Yüce Allah⁵, hem ibadetlerde hem de diğer davranışlarda samimi olunmasını, kalpteki ile dildekinin tutarlı olmasını ister. Hz. Peygamber'in de ihlasla yapılan ibadetleri övgüyle karşıladığı; kötü niyetle, samimiyetsiz, riya, şöhret ve çıkar amacıyla yapılan davranışları ise tasvip etmediği bildirilir.⁶

Rasûl-i Ekrem'in, birbirine kılıç çeken iki Müslümandan, hem öldürenin hem de öldürülenin cehennemde olduğunu bildirdiği hadisinde⁷ niyetin önemini vurgulanmıştır. Hz. Peygamber'in bu sözünü duyan Ebû Bekre (r.a.), ona “Ya Rasûlallah! Öldüreni anladım da ölen neden cehenneme giriyor?” diye sorduğunda Hz. Peygamber (s.a.s.), bunun sebebi olarak onun da arkadaşını öldürmeye azmettiğini bildirmiştir.⁸ Bir başka sözünde Hz. Peygamber, müminin niyetinin amelinden daha hayırlı olacağını belirtmiştir.⁹ Buna göre iyi bir niyete dayanmayan amel ne ölçüde güzel ve faydalı olsa dahi kişinin Allah katındaki değerini artırmaz. Bunun yanı sıra amelsiz niyet ise kişiye sevap kazandırabilir. Nitekim Rasûlullah (s.a.s.), sâlih amel işlemek istedikleri hâlde mazeretleri ya da imkânsızlıkları sebebiyle yapamayanların, o ameli işlemiş gibi sevap alacağını müjdelemiştir.¹⁰ Akıldan geçen fakat amele dökülemeyen herhangi iyi bir davranış için mükâfat varken, fiiliyata geçirilmeyen olumsuz düşüncelerden dolayı bir sorumluluk da yoktur.¹¹

İbn Receb el-Hanbelî (öl.795/1393), belli başlı tespitlerle mevzuya eserinde yer ayıran muhaddislerden biridir. O, bu hususta niyetin iki mahiyetinin olduğunu söyler: Birincisi, ibadetlerin bir kısmını diğer bir kısmından ayırmak demek olan fukahânın kullandığı manadır. Şöyle ki, öğle ile ikindi namazını, Ramazan orucu ile diğer oruçları, birbirinden ayırmak gibi. İkincisi, yapılan amel ile kastedilen hedefi belirlemektir. Konumuzla alakalı olan kısım da budur. İbn Receb'e göre burada ya sadece Allah'ın rızası ya Allah'tan başkasının rızası ya da hem Allah'ın hem de başkalarının rızası vardır. İhlâsın temelini oluşturan, ariflerin de dile getirdiği kısmın da bu kısım olduğu belirtilmiştir.¹²

Niyetler, samimiyet ölçüsünde olduğu zaman kaliteli bir vasıf kazanır ve kişiye faydalı hâlde gelir. Allah'ın, kullarından istediği de iman ve amellerindeki samimiyettir. Bundaki esas gaye ise dünya ve ahiret mutluluğudur.

⁵ et-Tegâbün 64/4.

⁶ Mehmet Emin Özafşar vd, *Hadislerle İslâm* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 3/26.

⁷ Müslim, “Fiten”, 15.

⁸ Buhârî, “Diyât”, 2.

⁹ Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 6/185.

¹⁰ Buhârî, “Cihâd”, 35; Tirmizî, “Fedâilü'l-cihâd”, 19; Mehmet Emin vd. Özafşar, *Hadislerle İslâm* (Ankara: Özgün, 2014), 28.

¹¹ Müslim, “İmân”, 201, 204.

¹² İbn Receb el-Hanbelî, *Hadislerle İlim ve Hikmet*, çev. Ali Kaya (İstanbul, Semerkand Yayınları, 2011), 1/43.

1.2. İman ve Sâlih Amel

Kelime manası, ‘Güven duygusu içinde tasdik etmek’¹³ olan iman, Allah’a ve Rasûlü’ne tam bir teslimiyet ile bağlılık,¹⁴ emre rıza¹⁵, samimiyet ve hasbîlik¹⁶ gibi duyguları içerisinde barındırmaktadır. Bütün bu hasletlere muhalif olan küfür, şirk ve nifak alametleri kişinin imanını zedeleyebilmekte ve onu felakete sürükleyebilmektedir. İman edenlerin bazı özellikleri, Mü’minûn Sûresi’nde bildirilmiştir; bu surenin ikinci ayetinde iman edenlerin namazlarında derin saygı içinde oldukları buyurulmaktadır. Dolayısıyla iman; sâlih bir niyet ve gönül hoşluğuna bağlı kılınmakta, kalpte ve amelde bulunan bir eğriliği kabul etmemektedir. Nitekim bir sahabinin Hz. Peygamber’den kendisine hiçbir söze ihtiyaç bırakmayacak bir söz söylemesini istemesi üzerine Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “Allah’a iman ettim de, sonra da dosdoğru ol!”¹⁷ buyruğundan anlaşılacağı üzere, mü’min kullar için söz-amel birlikteliği ve her ikisinde de istikamet (doğruluk) tavsiye edilmektedir.

İyi, doğru ve faydalı işleri ifade eden “sâlih amel” ve ibâdetler, kalpteki imanın fiilî halidir. Nitekim sözde ve gönülde olan her bir bilgi, amelle desteklenmedikçe eksik ve kaybolmaya mahkûm olacağı gibi; iman da doğru olan eylemlerle birliktelik içerisinde olmadığı sürece yitik kalacaktır. “Sâlih amel” söylemi Kur'an'da 91 yerde geçmekte olup bu ayetlerin 52’sinde “İman edenler ve sâlih amel işleyenler” şeklinde mükerrer olarak bir arada zikredilmiş olması bu iki hususun birlikteliğinin önemini göstermekte ve niyet-amel bütünlüğünün iman üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla iman, sâlih amellerle kemâle ermekte; ceza ve mükâfat da iman ve amelin durumuna göre değerlendirilmektedir. Bununla birlikte amelin imandan bir cüz olup olmamasının, tarihî süreç içerisinde çok defa tartışıldığı ve üzerinde ihtilâflı görüşlerin bulunduğu unutulmamalıdır.¹⁸

Hem âyet hem de hadislerde sâlih amelde ölçünün, *ihlas* ilkesi¹⁹ olduğu vurgulandığından bu kavrama da kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1.3. İhlâs

¹³ Mustafa Sinanoğlu, “İman”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22/212-214.

¹⁴ en-Nisâ 4/65; en-Nisâ 4/125.

¹⁵ en-Nisâ 4/65; el-A'râf 7/158; el-Fetih 48/9; el-Hadîd 57/7.

¹⁶ es-Saf 61/11; Müslim, “Birr”, 33; Tirmizî, “Zühd”, 64; Nesâî, “Cihâd”, 24; İbn Mâce, “Zühd”, 9.

¹⁷ Abdullah b. Abdurrahman Dârimî, es-Sünen (Suudî Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000), “Rikâk”, 4; Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, Sünenü İbn Mâce (Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.), “Fiten”, 12; Muhammed b. İsa et-Tirmizî, el-Câmi'u'l-kebir (Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), “Zühd”, 60; Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, Riyâzü's-sâlihîn, çev. M. Yaşar Kandemir vd. (İstanbul: Erkam, 2001), 7/366.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Ferihan Çakar, “Amellerin Boşa Çıkması Bağlamında: Riyâ”, *Ekev Akademi Dergisi* 66 (01 Ocak 2016), 289-300.

¹⁹ el-Bakara 2/265; et-Tevbe 9/91; el-Hac 22/37; ez-Zümer 39/2; el-Leyl 92/19-20; Müslim, “İmân”, 95.

İhlas kelimesi sözlükte; “birisinden veya bir şeyden kaçmak, kurtulmak” anlamlarına gelirken, “birine yahut bir şeye özgü olma” gibi manalar da içerir.²⁰

Terim olarak “ibadet ve iyilikleri riyadan ve çıkar kaygılarından arındırıp sadece Allah için yapmak” demektir.²¹

İhlâs, Hz. Peygamber’in hadislerinde ifade bulduğu gibi, “dinde samimiyettir” yani “bir işi tüm içtenlikle sadece Allah’ın rızasını kazanmak için yapmak” demektir.²² Bu sebeptendir ki Rasûlullah (s.a.s.), dualarında dünya ve ahireti için Allah’tan ihlas (samimiyet ve içtenlik) istemiştir.²³

“*Din samimiyettir.*” buyuran Hz. Peygamber’e (s.a.s.) samimiyetin kimlere karşı olması gerektiği sorulduğunda “*Allah’a, Kitabı’na, Rasûlü’ne, Müslümanların idarecilerine ve bütün Müslümanlara.*” ifadesini dile getirmektedir.²⁴ Samimiyetten maksat, ihlas olarak değerlendirilebilir; “ihlas” kavramı bazı âyetlerde, “*dini yalnızca Allah’a has kılmak*” şeklinde ifade edilmiş²⁵ ve bununla inancın, kulluğun ve itaatin, yalnız âlemlerin Rabbi olan Allah’a has kılınması gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte Allah’a iman, aynı zamanda kullara indirilen ilâhî kelama ve vahyin temsilciliğini yapan Hz. Peygamber’e imanı da beraberinde getirmektedir. Bu anlamda ihlas, “*inançta samimi olmak, yani kullukta Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak*” demektir.²⁶ Hadiste ifade buyurulan “Müslümanların idarecileri ve tüm Müslümanlara” karşı samimiyette ölçü ise; aldatmak, riyâkarlık, ikiyüzlülük gibi durumlardan müstağni olmaktır. Dolayısıyla, ihlasın zıddı olan riyaya gizli şirk (şirk-i hafî) de denilmiştir.²⁷

1.4. İhsan

Zikredilen diğer kavramlarla bağlantılı olan ve biri olmazsa diğerinin kemale ermeyeceği bir diğer kavram da “ihsan” dır.

İhsanı, Allah’ı görürcesine kulluk etmek olarak tanımlayan²⁸ Hz. Peygamber, Allah’ın her işte ihsanı (güzel davranmayı) emrettiğini belirtmiş, iyilik yapanlara iyilikle karşılık vermeyi, kötülükten ve kötü sözden kaçınmayı tavsiye etmiştir.²⁹ Bunun yanı sıra iyiliğe iyilikle, zulme de zulümle karşılık veren insanlar, zayıf karakterli kimseler olarak tasvir edilmiş bilakis iyiliğe iyilikle karşılık verip kötülükle karşılaştıklarında zulmetmemeyi alışkanlık haline getirmeleri

²⁰ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî et-Taberî, *Tehzîbu'l-luga* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l Arabî, 2001), 7/64-65; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Sihâhu tâci'l-luga* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), 3/1037.

²¹ Süleyman Ateş, “DîA”, 21/535-537.

²² Müslim, “İmân”, 95; Müslim, “Birr”, 34.

²³ Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvud* (Kuveyt: Müessesetü Ğirâs, 2002), “Vitr”, 25.

²⁴ Müslim, “İmân”, 95.

²⁵ el-A’râf 7/29; es-Saf 61/ 2-3; el-Beyyine 98/5.

²⁶ Özaşar, *Hadislerle İslâm*, 139.

²⁷ İbn Mâce, “Zühhd”, 21.

²⁸ Buhârî, “İmân”, 37.

²⁹ Buhârî, “Tefsir” (Lokman), 2.

mü'minlere tavsiye edilmiş,³⁰ faziletlerin en üstününün ise akrabalık bağlarını kesenle ilişkiyi sürdürmek, vermeyene vermek, kötü söz söyleyeni başışlamak olduğu Rasûlullah (s.a.s.) tarafından bildirilerek inananlar hayra yönlendirilmiştir.³¹

Dolayısıyla ihsan, yapılacak olan bir işin en güzel biçimde, karşılık beklemeden yapılmasıdır. “Allah sana nasıl ihsan etti ise, sen de öyle ihsanda bulun!”³² âyetinde Allah’ın bu vasfıyla vasıflanarak insanlara karşı, “ihsan” ile mukabele etmeleri kullardan istenmiştir. Nitekim ayette ihsan ile davranmanın karşılığının aynı şekilde ihsan olacağı bildirilmiştir.³³ İhsan, sadece Allah’ın huzurunda ve ibadetlerde değil, aynı zamanda insan ilişkilerinde ve canlı cansız bütün varlıklara karşı geçerli olan bir erdemdir. İhsanda bulunulması gereken insanların başında anne baba, yakın akrabalar, yoksullar, yetimler, yakın komşular, uzak komşular, arkadaşlar, hizmetçiler gelmektedir.³⁴ Anne babaya hürmette,³⁵ savaşa ve hayvan kesiminde,³⁶ cariye ve kölelere muamelede,³⁷ boşanmada,³⁸ eşlerin birbiri üzerinde haklarında,³⁹ kısasta⁴⁰ vs. hayatın tüm safhalarında kullar için “ihsan” öncelenmiştir.⁴¹

1.5. Riya ve Süm’a

Ru’yet (görmek) kökünden gelen⁴² riya; kişinin halis niyet olmaksızın iş, söz ve davranışlarında gösterişe yer vermek istemesi⁴³; bir iyiliği veya bir ameli Allah’ın rızasını kazanmak niyetiyle değil, insanların beğenisi ve övgüsü için yapmak⁴⁴ anlamlarına gelmektedir. Gazâlî (öl.505/1111), riyayı “Allah’a yapılan ibâdetlerde, kulları kastetmek (ve avlamak)tır.”⁴⁵ ifadesiyle tanımlar.

³⁰ Tirmizî, “Birr”, 63.

³¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid vd. (Müessesetü’r-Risâle, 2001), 3/439; Müslim, “Sayd”, 57; Tirmizî, “Diyât”, 14.

³² el-Kasas 28/77.

³³ er-Rahmân 55/60.

³⁴ el-Bakara 2/83.

³⁵ en-Nisâ 4/36; el-İsrâ 17/23-24.

³⁶ Tirmizî, “Diyât”, 14.

³⁷ Buhârî, “Itk”, 16.

³⁸ el-Bakara 2/229.

³⁹ Tirmizî, “Ridâ”, 11.

⁴⁰ el-Bakara 2/178.

⁴¹ Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 153-156.

⁴² Cevherî, *Sihâhu tâci’l-luga*, 6/2347.

⁴³ Ezherî, *Tehzîbu’l-luga*, 2/76.

⁴⁴ Muhammed A’lâ b. Ali Tehânevî, *Keşşâfü Istilâhâtî’l-fünûn* (İstanbul: Kahraman, 1984), 1/607; Hüseyin K. Ece, *İslâmın Temel Kavramları* (İstanbul: Beyan, 2000), 541.

⁴⁵ Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *İhyâu ’ulûmi’-d-dîn*, çev. Mehmet A. Müftüoğlu (İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1993), 621.

Yakın bir manaya gelen ve sem' (duymak) kökünden gelen süm'a kelimesinin sözlük anlamı 'duyurmak' demektir.⁴⁶ Yapılan bir iyiliği, övünme ve çıkar amacıyla başkalarına duyurmaya çalışmak, bu tabirin içerdiği mânâlar arasındadır.⁴⁷ Hadislerde ve klâsik kaynaklarda yer yer rastlanılan süm'a kavramı, riya kavramı ile birlikte yaklaşık aynı manalarda kullanılmıştır.⁴⁸ Ancak riya, görme duyusuyla alakalı iken, süm'a ise işitme duyusuyla ilgilidir.⁴⁹

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Kütüb-i sittede "süm'a" kelimesi genellikle "riya" ile birlikte kullanılmıştır.⁵⁰ Sadece "semmea" ifadesi bir hadiste tek başına geçmektedir.⁵¹ Bunun yanı sıra riya ve türevleri süm'a olmadan da kullanılmıştır.⁵² Her iki kavram da "gösteriş ve insanların beğenisini toplama" gibi manalar içermektedir.

Ucb (kendini beğenme), kibir, hırs, idlâl (amelle şımarma), riyâset (reislik), mübâhât (övünme), tefâhür (böbürlenme), haset (çekememezlik), tahakküm (galip olma sevdası), övülme arzusu ve câh (şan ve şöhrat kazanma isteği) gibi birçok kötü vasıf, riyaya sebebiyet vermektedir.⁵³ Gazâlî, insanlarda bulunan mevki tutkusunu inceledikten sonra bu tutkunun bir sonucu olarak gördüğü riyanın, amellerin kabulü hususunda farklı derecelerini sıralamıştır. Ona göre, gösteriş niyeti arttıkça riyanın zararının artacak; Allah rızası, sevap beklentisi ve ibadet niyeti arttıkça da riyanın zararı azalacaktır. En tehlikeli riyayı ise Allah'tan başkasına tazim gösteren kişinin riyası olarak belirtmiştir. Nitekim ona göre bu kişi, görüntüde Allah'a itaat ediyor gibi olsa da gerçekte başkasına itaat ettiğinden Rasûlullah'ın (s.a.s.), riyayı "gizli şirk" olarak nitelendirdiğini ifade etmiştir.⁵⁴ Ebû Hüreyre'den nakledilen bir kutsi hadiste de Rasûlullah (s.a.s.) Allah (c.c.)'ın her türlü şirkten uzak olduğu; kim bir amel yapar, buna ondan başkasını da ortak kılar, Allah'ın onu ortağıyla baş başa bırakacağı bildirilmiştir.⁵⁵

⁴⁶ Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, 2/76; Cevherî, *Sihâhu tacî'l-luga*, 6/1232; Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbadî, *el-Kâmûsü'l-muhît ve'l-kabesü'l-vasît el-câmî' limâ zehebe min lugati'l-'Arab semâtît* (Beyrut-Lübnan: Müessesetu'r-Risâle, 2005), 730.

⁴⁷ Cevherî, *Sihâhu tacî'l-luga*, 3/1232; Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414), 8/165.

⁴⁸ Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtâru's sihâh* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1999), 1/154; Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimeşk* (Dâru'l Fikr, 1995), 23/60.

⁴⁹ İbn Hacer Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî, *Muhtasarü fethi'l-bârî*, nşr. Ebû Şuhayb Safâ ed-Davvî (İstanbul: Polen, 2008), 12/612.

⁵⁰ Buhârî, "Tevhîd", 24; Buhârî, "Rikâk", 36; Buhârî, "Ezân", 94; İbn Mâce, "Menâsik", 4; İbn Mâce, "Nikâh", 25; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 25.

⁵¹ Buhârî, "Ahkâm", 9; Müslim, "Zühd ve'r Rikâk", 48.

⁵² Buhârî, "Tevhîd", 28; Buhârî, "Tefsîr" (Enfâl), 153; Müslim, "Zekât", 24; İbn Mâce, "Fiten", 16; İbn Mâce, "Zühd", 21; İbn Mâce, "Cenâiz", 41; Tirmizî, "Nüzûr ve İmân", 8; Tirmizî, "Zühd", 48.

⁵³ Ayrıntılı bilgi için bk. İhsan Memişbey, *İlk Sufilerde Riya Kavramı, Muhasibi Örneği*, (İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014), 77-86.

⁵⁴ İbn Mâce, "Zühd", 21; Gazâlî, *İhyâ*, 274-335.

⁵⁵ Müslim, "Zühd", 46.

Osmanlı alimlerinden Kınalızâde'nin (öl.979/1572) de, Kur'an-ı Kerîm'e ve hadîs-i şeriflere dayanarak riyayı şirk-i aşgar (küçük şirk) olarak ifade ettiği ve oldukça geniş bir şekilde konunun önemini belirttiği nakledilir.⁵⁶

İnsanoğlu, gösteriş maksadıyla ibadetini yapıp arkasından sevap bekleyebilmektedir. Âyette, insanlara riya (gösteriş) olsun diye mallarını harcayanların misâli, sağanak vurup üstündeki her şeyi silip süpüren kaygan bir kayanın hâline benzetilmiş ve bu harcamalarının boşa gideceği belirtilmiştir.⁵⁷ Ağır ikaza muhatap olan bir başka grup ise riya için namaz kılanlardır.⁵⁸ Ayrıca yurtlarından riya amacıyla çıkan kimseler de vahyin muhatabı olmuş, onlar gibi olmamak öğütlenmiştir.⁵⁹ İlgili hadislerde de dünya hayatında Allah'ı ve kullarını aldattığını sanan, elde ettikleriyle şımaran insanların, nimetlerin asıl yaratıcısını unutmaları sebebiyle amellerinin boşa gideceği bildirilmiş, onlara gerekli ikaz ve uyarılar yapılmıştır. Buna mukabil kişinin gösteriş ve şöhret amacı gütmeyeceği amelleri ise övülerek teşvik edilmiştir.⁶⁰

1.6. Câh

Arapça vech (وجه) kökünden türetilmiş olup “şeref ve itibar” anlamına gelen⁶¹ câh kelimesi geniş anlamda, bir kimsenin kendinde sahip olduğu yahut sahipmiş gibi görüldüğü meziyetlerle insanların itibarını ve sempatisini kazanmaya çalışmasıdır.⁶²

Kaynaklarda “câh” kavramı yanında aynı veya yakın mânâda kullanılan şöhret, imâret, sît, mansıb, menzile gibi daha başka kavramlara da rastlanır.⁶³ Kur'ân-ı Kerîm'de yer almayan “câh” kelimesi hadislerde de tespit edilememiştir.

Câh mevzusunu, psikolojik, sosyolojik, ahlâkî ve tasavvufî yönleriyle tahlil eden ilk İslâm düşünürünün Gazâlî olduğu bildirilmiştir.⁶⁴ Ona göre câh ve mertebe, insanların kalplerinde taht kurmakta ve kalplerin itaati nispetinde kalplere musallat olmaktadır.⁶⁵ İlim, ibadet, güzel ahlak, soy sop, içtimâî mevki, bedendeki bir güç-kuvvet, zahiri güzellik, insanın kalbinde makam, mevki ve mertebe sevgisinin yerleşmesine yol açar.⁶⁶ Bu sebeple câh, rıyanın oluşmasında bir faktör olarak görülebilir.

⁵⁶ Rifat Okudan, “Ahlâk-ı Alâî'de Kalb Hastalıklarından Riyâ ve Tedavisi”, *Uluslararası Kınalızade Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012), 410.

⁵⁷ el-Bakara 2/264.

⁵⁸ en-Nisâ 4/142; el-Maûn 107/4-7.

⁵⁹ el-Enfâl 8/47.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/156-158; Müslim, “Birr”, 166; İbn Mâce, “Zühd”, 25; Tirmizî, “Zühd”, 49; Hanbelî, *Hadislerle İlim ve Hikmet*, 1/70.

⁶¹ Cevherî, *Sihâhu tâci'l-luga*, 2231; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 487.

⁶² Mustafa Çağrı, “Câh”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7/14-15.

⁶³ Çağrı, “Câh”, 7/14-15.

⁶⁴ Çağrı, “Câh”, 7/14-15.

⁶⁵ Gazâlî, *İhyâ*, 591.

⁶⁶ Gazâlî, *İhyâ*, 592.

Gazâlî, dünya hayatının geçici ihtiyaçlarından birinin de makam ve mevki olduğunu bildirmiş, dünyevî olan her imkân gibi mevkiden de nispeten ahiret için faydalanılabileceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla ona göre mevki tek başına bir amaç ve gaye olmamalı, özellikle dinî değerler bu gayeye vasıta kılınmamalıdır. Ayrıca o, ibadet vasıtasıyla mal ve câh kazanmaya kalkışmanın dine yönelik bir suç ve haram olduğunu belirtmiştir.⁶⁷

İnsanları dünya tutkusuna karşı uyaran âyetler ile Hz. Peygamber'in zühd hakkındaki açıklamaları ve özellikle idareciliğe çok hevesli olmamaları ve Abdurrahman b. Semüre'ye, emirliğe talip olmamasını öğütlediği⁶⁸ buyruğu, mutasavvıfların şan, şeref ve mevki tutkusuna karşı tavır almalarına yol açmıştır.⁶⁹ Onlara göre makam ve mevki (câh) sayılan her türlü mertebeden uzak durmak esastır.⁷⁰

Gazâlî, merite istemenin miktarının önemli olduğunu belirtir. Nitekim bu konuyla alâkalı Kur'an-ı Kerim'de yer alan Hz. Yusuf'un, "*Beni hazinelerin başına memur et*"⁷¹ sözünü örnek getirmektedir. "Malın çoğu şaşkırtıp çileden çıkardığı, Allah'ın zikrini ve ahireti unutturduğu gibi, fazla makam ve merite de böyledir. Belki de daha şiddetlidir." diyen Gazali, makam ve mevkinin fitnesini, malın fitnesinden daha tehlikeli görmekte ve "Hz. Yusuf'un istediği merite sadece bu kadarcıktı."⁷² deyip mevki istemenin de en asgari sınırdan olması gerektiğine işaret etmektedir. Hz. Yusuf, bu isteğini dönemin kralından yani bir insandan istemişti; lakin Allah'tan istenilen şeylerin, samimiyet ölçüsünde sınırsız olabileceği ve Allah'ın dualara icabet edeceği unutulmamalıdır.⁷³ Nitekim Hz. Süleyman'ın, Allah'tan kendisinden başkasına lâayık olmayacak bir mülk (hükümlerlik) bahşetmesini istediği niyazı böyledir.⁷⁴

2. Riya Çeşitleri

Riya çeşitleri ile ilgili bir tasnif yapmadan önce Gazâlî'nin de kendisinden çokça istifade ettiği, riya mevzusunu sistemli bir şekilde ele alan Haris el-Muhâsibî'nin (öl.243/857) *er-Riâye* adlı eserindeki tasnife değinmek yerinde olacaktır.⁷⁵ Konuya genişçe bir bölüm ayırdığı eserinde o, riyayı ağır ve hafif olarak ikiye tasnif etmiştir. Bunlardan ağır olanı, kulun Allah için yapması gereken ameli insanlara gösteriş için yapması; hafif olanı ise sırf Allah için yapması gereken ameli hem Allah'ın hem de kulların hoşnutluğunu kazanmak için ifa etmesidir.⁷⁶

⁶⁷ Gazâlî, *İhyâ*, 285.

⁶⁸ Buhârî, "Ahkâm", 5, 6; Buhârî, "Eymân", 1.

⁶⁹ Çağrı, "Câh", 7/14-15.

⁷⁰ Çağrı, "Câh", 7/14-15.

⁷¹ Yusuf 12/55.

⁷² Gazâlî, *İhyâ*, 624.

⁷³ el-Mü'min 40/60.

⁷⁴ Sâd 38/35.

⁷⁵ Ebû Abdillâh Hâris el-Muhâsibî, *er-Riâye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971), 153-306.

⁷⁶ Muhâsibî, *er-Riâye*, 163-167.

Gazâlî de aynı Muhâsibî gibi, riya duygusunun dışa yansımalarının söz, amel, beden, dış görünüş ve sosyal çevreyle ilişkilerde dindar görünme gibi beş şekli olduğunu belirtir. Mesela, bir kimsenin âbid olduğunu göstermek için aşırı yorgun, saç başı dağınık görünmesi; dünyaya değer vermediği izlenimi oluşturmak için yamalı kıyafetler giymesi, dünya ehlinin riyasına gelince zengin imajı sergilemek için dünyalık mallarıyla gösteriş yapması; güzel Kur'an okuması, çok hadis ezberlemesi, sözlerindeki ifade gücü, şiir ve edebiyata düşkünlüğüyle halkın gönlünü avlamak istemesi; el, kol ve vücut hareketlerinde vakarlı ve sakin olduğunu göstermek için kendini ağır göstermesi, acelecilikten uzak duruyormuş izlenimi vermesi, halk nazarında büyük görünmek için çalılımlı yürümesi, el kol hareketleri yaparak kendini beğenmesi; dostlarının ve arkadaşlarının fazlalığıyla riyakârlığa kaçması gibi hususlar riyanın dışa yansıma örnekleri arasında zikredilebilir.⁷⁷

Gazâlî, riyanın derecelerini en ağırdan hafife doğru imanda riya, ibadetlerde riya, nâfile ve sünnetlerde riya olarak sıralamıştır.⁷⁸ Şöhret ve mevki istemek yoluyla taat olmayan şeylerle riya yapılırsa bu, taat yoluyla yapılan riyakârlığa göre daha hafif olarak değerlendirilmiştir.⁷⁹ Bu çalışmada riya mevzusu ile alakalı rivayetler Kütüb-i sitte özelinde ele alınarak tasnif edilecektir.

2.1. İmanda Riya

Kişi, imani bilgiyi elde ettikten, yani neye inanacağını öğrendikten sonra edindiği bu bilgiye iman eder. Ancak riya, burada insanın peşini bırakmaz. Kişiyi, gerçekte iman etmediği halde kendisini imanlı göstermeye teşvik eder. Kendisini imanlı göstermeye çalışan kimse, amellerinde bunu sergilemek isteyebilir. Bu sebeple olsa gerek ki kaynaklarda, imanda riyayı doğrudan işaret eden bir rivayete rastlanmamış ancak riyakârlık, imanın zıddı olan küfür, şirk ve nifak ile beraber anılmıştır.⁸⁰ Riyanın ne olmadığını anlamlandırmak ve imana etkisini anlamak için onun nifak ve şirk ile ilişkisini gösteren rivayetler burada iki ayrı başlıkta değerlendirilebilir:

2.1.1. Riya-Nifak İlişkisi

Riya ve nifak benzerlik arz etmektedir. Nitekim nifak, itikatta; riya ise amelde ikiyüzlülük demektir. Fakat bunlar, ihlalsızlık noktasında müşterektir.⁸¹ Riya ve süm'a başlığı altındaki değerlendirmede hadisler ve ayetler ışığında riyakârın hem münafıklarla hem de Allah'a ve ahiret gününe inanmayan kâfirlerle bir tutulduğu bilgisine yer verilmiştir.

⁷⁷ Enes Uner, *İhlas ve Riya* (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2011), 14-20; Ramazan Muslu, "Diyanet Dergi", *Riya: Manevi Hastalık* (Erişim 06 Haziran 2021); Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *Câh ve Riya İnsanı Helâka Götüren Hâl ve Davranışlar*, çev. Hârun Ünal (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2021), 120-127.

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Gazâlî, *İhyâ*, 627-633.

⁷⁹ Gazâlî, *Câh ve Riya*, 120.

⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 39/ 43-44; Buhârî, "Edeb", 52; Tirmizî, "Bir ve Sıla", 78; Tirmizî, "Nüzûr ve İmân", 8; İbn Mâce, "Fiten", 16; İbn Mâce, "Zühd", 21.

⁸¹ Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn*, 74.

Ayetlerde, münafıkların en belirgin vasıfları sayılırken bunlar arasında onların gösteriş yapmaları ve Allah'ı çok az anmaları gibi özellikler yer almaktadır.⁸² Samimiyetsiz ve gösterişe dayalı hareketler neticesinde önce insanlar nazarında güven kaybına uğrar, sonra da öz güvenini kaybederek iflasa uğrar.⁸³

Riya ve riyakârlık münafıklara nispet edilir. Bir grup insanın gelip İbn Ömer'e "Biz idarecilerimizin yanına girer ve oradan çıktığımız zaman onlara karşı söylediklerimizin tam zıddı olan sözler söyleriz." dediklerinde onun, "Biz, bu sizin yaptığımızı Rasûlullah zamanında nifak (ikiyüzlülük) sayardık." cevabını vermesi, nifak-riya ilişkisine verilebilecek örneklerden biridir.⁸⁴ Çünkü iman ettiğini söylediği halde idarecilerden fayda ve menfaat umarak insanlara yalan söylemek riyakârca bir davranış olduğu gibi aynı zamanda münafıklık alametidir. Nitekim kıyamet günü Allah nazarında en kötü olanların, insanları aldatan ikiyüzlüler (zü'l vecheyn) olduğu söylenmiştir.⁸⁵ Hangi toplulukta bulunursa bulunsun onlardanmış gibi görünen ve sırlarına muttali olup onları birbirine kötüleyen, nihayetinde fitneye sebebiyet veren insanlar hadisin konusunu teşkil etmektedir. Şârihlere göre zülvecheyn münafıklık olarak yorumlanmıştır.⁸⁶ Burada da bir menfaatten söz edilebileceğinden münafıklık ile riya arasında bağlantı kurulması mümkündür. Ammâr b. Yasir'den rivayet olunan bir hadiste de dünyada ikiyüzlü davranan insanların kıyamet günü, ateşten iki dilinin olacağı bildirilmiştir.⁸⁷

Samimi bir niyete dayanmayan amellerin -ne kadar önemli ve faydalı olursa olsun- sonuçta azap ve pişmanlıktan başka bir işe yaramayacağını Hz. Peygamber, kıyamet günü ilk çağrılacak üç grubu örnek vererek anlatmıştır. Bunların; şan, şöhrat, menfaat beklentisiyle Kur'an'ı ezberleyenler, gösteriş niyetiyle savaşımlar ve bu niyetle infakta bulunan zenginler olduğu bildirilmiştir. Bu kimseler hakkında Allah Rasûlü (s.a.s.) şöyle buyurur:

Kıyamet günü hakkında hüküm verilecek kimselerin ilki şehitlerdir. Öyle ki (o, huzura) getirilip Allah'ın nimetleri kendisine gösterildiğinde, "Dünya hayatında ne yaptın?" diye sorulur. O da "Allah'ım senin için savaştım sonra da şehit oldum" der. Yüce Allah şöyle buyurur: "Yalan söylüyorsun, sana ne kadar cesur desinler diye savaştın ve denildi de. Sürünerek gir cehenneme!" (İkinci sırada) ilim öğrenip onu öğreten ve Kur'an okuyan bir kimse getirilir ve aynı sorular ona da yöneltilir. O da Allah için ilim öğrenip öğrettiğini, O'nun rızası için Kur'an okuduğunu söyler. Allah ona da "Yalan söylüyorsun, sana âlim denilsin diye ilim öğrendin, çok iyi kurra denilsin diye Kur'an okudun ve denildi de. Sürünerek gir cehenneme!" buyurur. (Son olarak) Allah'ın kendisine birçok nimet verip zengin kıldığı kimse getirilir. Bu mal mülkle neler yaptığı kendisine sorulunca o, Allah'ın rızasını kazanmak için infak ettiğini söyler. Allah

⁸² en-Nisâ 4/142.

⁸³ Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn*, 68.

⁸⁴ Buhârî, "Ahkam", 27.

⁸⁵ Mâlik b. Enes, "Kelâm", 21; Buhârî, "Edeb", 52; Müslim, "Fedâil", 199; Tirmizî, "Birr", 78; Ebû Dâvûd, "Edeb", 39.

⁸⁶ İbn Hacer Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî, *Fethu'l-bârî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1959), 10/474-475.

⁸⁷ Ebû Dâvûd, "Edeb", 39.

ona: “Yalan söylüyorsun, sana ne kadar cömert denilsin diye infak ettin nitekim denildi de. Sürünerek gir cehenneme!” buyurur.⁸⁸

2.1.2. Riya-Şirk İlişkisi

İman ile bağdaşmayan bir tutum olması hasebiyle riya, şirke götüren gizli bir durum olarak nitelendirilmekte, Allah’a ve ahiret gününe inanan kimsenin yararlı iş yapması ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmaması ayet-i kerimelerde dile getirilmektedir.⁸⁹ Nitekim gösteriş ve çıkar amacıyla yapılan her bir ibadet açıkça şirk olarak değerlendirilmiş,⁹⁰ Riyanın da *gizli bir şirk* olduğu beyan edilmiştir.⁹¹ Başka bir hadiste, “Riyanın en azı bile şirktir” buyrulmuş,⁹² işlediği bir amele Allah’tan başkasını ortak kılan kimselerden Cenab-ı Hakk’ın uzak olacağı⁹³ ve bu durumda olan kimselerin kimi ortaklar ediniyorlarsa onlardan karşılık beklmeleri gerektiği, Allah’ın her çeşit şirkten müstağni olduğu bilgisine yer verilmiştir.⁹⁴

2.2. Amelde Riya

Riyanın en belirgin olduğu yer, insanın amelleridir. Ancak bir kimsenin ameline bakarak riya ithamında bulunmak son derece yanlış bir tutumdur; bu tutum hadislerde eleştiri konusu olmuştur.⁹⁵ Bu bağlamdaki rivayetlerde, ibadetin dışındaki herhangi bir amelde riya yapmanın hoş karşılanmamakla birlikte imani yönden herhangi bir eleştiriye tabi tutulmadığı tespit edilmiştir.⁹⁶

Amellerin söz konusu olduğu yerlerden biri de ibadetlerdir. Hadislerde namaz, infak, cihat, oruç, hac gibi ibadetlerde riyadan uzak durmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur. İnsanlar görsün ya da görmesin her ibadetinde Allah’ın hoşnutluğunu arayan kişi, aşırılıklardan kaçınıp orta yol tutarak O’nun rızasını kazanır. Allah Rasûlü de her işte itidal (orta yol, dengeli olmak) üzere olmayı ve her türlü aşırılıktan kaçınmayı emretmiş, Allah’ın rahmeti ve fazlı olmazsa kendisini bile amellerinin kurtaramayacağını bildirmiştir.⁹⁷ Amelde riya şu alt başlıklarda incelenebilir:

2.2.1. Namazda Riya

Sıklıkla tekrarlanan bir ibadet olan namazı riya için kılmak, âyetlerde münafıklığa nispet edilerek bundan kaçınmanın gereğine dikkat çekilmiştir. Yine aynı ayetlerde riyakâr münafıkların, Allah’ı aldatmaya çalışmalarına, namaza üşenerek kalkmalarına ve Allah’ı çok az

⁸⁸ Müslim, “İmâret”, 152; Tirmizî, “Zühd”, 48; Nesâî, “Cihâd”, 22-24.

⁸⁹ el-Kehf 18/110; en-Nûr 24/55.

⁹⁰ Müslim, “Zühd”, 46; İbn Mâce, “Zühd”, 21.

⁹¹ İbn Mâce, “Zühd”, 21.

⁹² Tirmizî, “Nüzur”, 9; İbn Mâce, “Fiten”, 16.

⁹³ Müslim, “Zühd”, 46; İbn Mâce, “Zühd”, 21.

⁹⁴ Tirmizî, “Tefsîr”, 18.

⁹⁵ İbn Mâce, “Cenâiz”, 41

⁹⁶ Buhârî, “Ezân”, 94; Müslim, “Zekât”, 24; İbn Mâce, “Nikâh”, 25.

⁹⁷ Buhârî, “Merdâ”, 19; Buhârî, “Rikâk”, 18; İbn Mâce, “Zühd”, 20.

hatıra getirmelerine vurgu yapılmıştır.⁹⁸ Bir başka ayette gösteriş için namaz kıyıp küçük/basit bir şeyin dahi verilmesine engel olanlar Allah (c.c.) tarafından kınanmıştır.⁹⁹

Ayetlerde olduğu gibi hadislerde de, namaz ibadetinde riya yapılmaması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Tespit edilen şu iki rivayet riyanın imana ve amele etkisi bakımından önemlidir: Rasûlullah, başkalarına hoş görünmek için namazı süslemeyi “gizli şirk” olarak ifade etmiştir.¹⁰⁰ Bir diğer rivayette de riya ve süm’a için secde edenlerin sırtının kaskatı kesileceği ve bu halde cehenneme girecekleri haber verilmiştir.¹⁰¹ Muhtelif ayetlerde vahye muhatap olan riyakârlar ve riyakârlık hadislerde de tenkid edilmiştir.

2.2.2. İnfakta Riya

İnfak, “Allah’ın hoşnutluğunu elde etmek niyetiyle kişinin kendi servetinden harcama yapması, ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunması” demektir.¹⁰² Ayetlerde, sevdiği şeylerden infak etmeyen kimselerin asla iyiliğe eremeyeceği¹⁰³ bildirilmiş, harcamaların iyisinin ve kötüsünün olduğu misaller eşliğinde anlatılmış, mallarını gösteriş için harcayanların amellerinin boşa gideceği, şiddetli yağmura maruz kalan kaya misaliyle anlatılmıştır. Bununla birlikte sadakaların açıktan olanı da gizliden olanı da güzel görülmüş, gizli yapılan harcamaların bunların en hayırlısı olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁴ Nitekim gizli yapılan bir hayır işi, nefse ağır geldiğinden, şeytanın bu işe musallat olması daha zordur. Gizli olsun açık olsun tüm harcamaların şeytana köle olmadan, riyadan (gösterişten) uzak bir şekilde, sırf Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla ve en güzel bir biçimde yapılması gerektiği bu ayette vurgulanmıştır. Ayrıca bütün bu uyarılara tabi olunmadığı sürece yapılan amellerin boşa gideceği ikazı vardır.¹⁰⁵

Nisa suresinde Yüce Allah, kendisine kulluğu, ona hiçbir şeyi ortak koşmamayı ve herkese karşı iyiliği emretmiş, ardından kendini beğenen ve böbürlenip duran, cimrilik eden ve cimriliği tavsiye eden, Allah’a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını gösteriş için sarf eden kimselerin şeytanın arkadaşları olduğunu ve kendisinin onları sevmediğini bildirerek iman edenleri uyarmıştır. Bütün bu sayılan alametlerin, Allah’ın nimetlerini görmezden gelen kâfirlerin özellikleri olduğu beyan edilmiştir.¹⁰⁶

Buna mukabil, Allah’ın rızasını kazanmak için harcama yapanlar, “Allah’ın has kulları” diye tanıtılmakta ve diledikleri yerden içebilecekleri hiç kesilmeyen bir su kaynağı ile müjdelenmektedirler. Bu ayet-i kerimelerde o kimselerin, verdikleri sözleri yerine getiren,

⁹⁸ en-Nisâ 4/142.

⁹⁹ el-Maûn 107/4-7.

¹⁰⁰ İbn Mâce, “Zühd”, 21.

¹⁰¹ Buhârî, “Tevhîd”, 24; Buhârî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 334.

¹⁰² Mustafa Çağrı, “İnfak”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 22/289-290.

¹⁰³ Âl-i İmrân 3/92.

¹⁰⁴ el-Bakara 2/264-272.

¹⁰⁵ Âl-i İmrân 3/117.

¹⁰⁶ en-Nisâ 4/36-39.

dehşeti her yerden hissedilen günden korkan, kendileri de istedikleri halde yoksula, yetime ve esire ikram eden, karşılığında da ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekleyen kimseler olduğundan söz edilmektedir.¹⁰⁷ Nitekim asr-ı saadette sadaka emri gelince canla başla kendi imkanları nispetinde infakta bulunan sahabe-i kirama münafıklar, dil uzatmışlar ve onların riya yaptığını iddia etmişlerdir. Bunun üzerine münafıkları kınayıcı olarak Tevbe Sûresi'nin 79. âyeti nazil olduğu bildirilmiştir.¹⁰⁸

Harcamaların haddinden fazla ve gösteriş için yapılması hoş görülmemiştir. Nitekim Rasûlullah (s.a.s.), “*Düğün yemeğinin ilk günü hak, ikinci günü ma'ruf, üçüncü günü ise riya ve süm'adır.*” buyurmuştur.¹⁰⁹ Hadiste efendimizin (s.a.s) vurgulamak istediği hususun insanları gereksiz külfetten kurtarmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla riyaya sebebiyet vermemek adına, dünyevi ve uhrevi her türlü işte abartıdan uzak durmak vurgulanmıştır.

Hz. Peygamber, niyeti riya olmadan insanların takdirini kazanan kimseye hem kendi ameli hem de insanlara örnek olma vesilesiyle iki ecir verileceğini müjdeleyerek¹¹⁰ kalplerin riyadan uzaklaşmasını murad etmiştir. Kişinin gönlündeki imanının ve riya yapıp yapmadığının bilgisi Allah katındadır, amellerine bakarak yahut niyet okuyarak “bu, riyakârdır” denilemez. Nitekim Asr-ı saadet devrinde gönülden infak edenler için, “Onlar riya yapıyorlar” diyen münafıklar, haklarında inen ayetle uyarılmıştır.¹¹¹

2.2.3. Cihatta Riya

Gönül hoşluğu ile yapıldığında Allah'ın razı olacağı bir diğer ibadet şekli cihattır. Tüm ibadetlerde olduğu gibi cihatta da Allah'ın rızası amaçlanmalıdır. Nitekim bir ayette yurtlarından, böbürlenerek ve insanlara riya (gösteriş) için çıkanlar ve Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmamak kullara öğütlenmiştir.¹¹²

Allah'ın yolundan alıkoyanlar ayette, yurtlarından gösteriş için çıkanlarla bir arada zikredilmekte ve bu olumsuz kişilik tiplerinden, mü'min kullar sakındırılmaktadır. Dolayısıyla bu durum, gösteriş yapmanın imanî bir vasıf olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte hadislerde de Allah'tan başkası adına yapılan savaşlardan yergi dolu ifadelerle söz edilmekte ve

¹⁰⁷ el-İnsân 76/6-10.

¹⁰⁸ Buhârî, “Tefsîru'l Kur'ân”, 153; Müslim, “Zekât”, 72; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ, thk. Hasan Abdül Mün'im Şelebî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), “Zekât”, 51; Nesâî, “Tevbe”, 8.

¹⁰⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 25; Hz. Peygamber'in hayatında istilâhî bir anlama sahip olan tek ikramlık, düğün yemeği olup “Velime” şekline isimlendirilmiştir. Düğün yemeğinin zamanı konusunda aktarılan rivayetlere ve konuyla alakalı bazı fihhi mezheplerin görüşüne dair bk. Abdulvasif Eraslan, Hadislerde Hak Kavramı -Kütüb-i Sitte Özelinde, (Ankara: Fecr Yayınları, 2022), 159.

¹¹⁰ İbn Mâce, “Zühd”, 25; Tirmizî, “Zühd”, 49.

¹¹¹ Buhârî, “Tefsîru'l Kur'ân”, 153; Müslim, “Zekât”, 72.

¹¹² el-Enfâl 8/47.

bu hususun önemine dikkat çekilmektedir.¹¹³ Dolayısıyla niyetlerin hâlisliği ve amele riyanın karışıp karışmaması cihatta da önem arz etmektedir.

Zikredilen bu ibadetlerin dışında hac konusunda Hz. Peygamberin riya ve süm'asız hac yapmayı istediği bir rivayet mevcuttur.¹¹⁴ Namaz ve infakta riyanın ise şirk olduğu hadislerde açıkça ifade edildiği gibi Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilen bir hadiste oruçta riyanın da şirk olduğu belirtilmiştir.¹¹⁵

2.2.4. İlimde Riya

Riyanın en sık gündeme geldiği, bir başka ifadeyle halis niyetin kolayca bozulabildiği yerlerden birisi de eğitim öğretim faaliyetidir. Zira ilim öğrenme ve öğretme işi, doğrudan dünyevî karşılığı da bulunan ibadetlerden biridir. Makam mevki elde etmek, şöhret kazanmak, sözü dinlenen ve görüşlerine değer verilen biri olmak, ekonomik kazanç gibi birçok gaye, ilim öğrenme ve öğretme konusunda gündeme gelmektedir. Bu sebeple birçok hadisinde insanları ilim öğrenmeye teşvik eden Hz. Peygamber (s.a.s.), yüzüstü sürünerek cehenneme girecek olan üç grubun içerisinde başkalarının övgüsünü kazanmak için ilim öğrenen alimin de yer alacağını bildirerek, ilim öğrenme faaliyetinin Allah rızası için olması gerektiğine dikkat çekmiştir.¹¹⁶ Bu rivayet, riyanın haram kılınmasının bir göstergesi olarak görülmüş ve kullar, amellerde ihlase teşvik edilmiştir.¹¹⁷ Yine Rasûlullah'tan nakledilen başka hadislerde de ilmi dünya menfaatlerine erişmek için öğrenenlerin cehennemlik olduğu bildirilmiştir.¹¹⁸ Şârihler, bilgi ve tecrübesini ispatlamak için ilmi tartışmalara giren kimselerin bu hallerini riya ve süm'a ile ilişkilendirmiştir.¹¹⁹

Kur'ân okuma ve hutbe gibi ibadetlerde de riya söz edilebileceğini gösteren hadisler mevcuttur; riya sebep olan en önemli etkenlerin başında ise dünyevi çıkarlar, makam mevki elde etmek gibi kişiyi Allah rızasından uzaklaştıran emeller gelmektedir.¹²⁰

2.2.5. Söylemlerde Riya

Elde ettiği bilgiyi kabul edip iman eden kimse bu inancını ikrar ile ilan eder. Bu sebeple kişinin söylemlerinde de riya söz edilebilir. Nitekim Yüce Allah, dünya hayatı konusundaki sözleri insanların hoşuna giden kimseleri hasımların en yamanı olarak tanıtır. Çünkü o,

¹¹³ Buhârî, "Tevhîd", 28; Müslim, "İmân", 42; Nesâî, "Cihâd", 46, "Bey'at", 29; Tirmizî, "Fedâilu'l Cihâd", 16; İbn Mâce, "Cihâd", 13.

¹¹⁴ İbn Mâce, "Menâsik", 4.

¹¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/ 362-364. Oruç mevzusunda Kütüb-i sitte rivayetlerinden bir hadise rastlanmadığından bu kaynağa değinilmiştir.

¹¹⁶ Müslim, "İmâre", 152; Tirmizî, "Zühhd", 48; Nesâî, "Fedâilu'l Kur'ân", 58; Nesâî, "Sûretü'l Kamer", 6.

¹¹⁷ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1972), 13/50-51.

¹¹⁸ Ebû Dâvûd, "İlim", 12; Tirmizî, "İlim", 6.

¹¹⁹ Münârekkûrî Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010), 7/346.

¹²⁰ İbn Mâce, "Edeb", 40; İbn Mâce, "Cenâiz", 41; Tirmizî, "Zühhd", 48;

kalbinde olana Allah'ı da şahit tutmaktadır. Hâkimiyeti ele aldığı anda ise ülkede bozgunculuk çıkarıp ürünleri ve nesilleri yok etmeye çalışır. Onların varacağı yerin cehennem olduğu bildirilmiştir.¹²¹ Niyeti kötü olduğu halde sözleriyle insanların kalbini kazanmaya çalışanlar, ayetlerde ağır bir şekilde yerilmiştir. Hiçbir uyarı ve ikazı dikkate almayan bu insanların bir özelliği de bozgunculuk çıkarıp nesli yok etmeye çalışmalarlarıdır. Zira onlar, Allah'a hiçbir zarar veremeyeceklerinden yalnızca düzeni ve dengeyi bozmaktadırlar. Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya çalışan diğer insanlara gelince, bunlar için yukarıda sayılanların aksini düşünmek mümkündür. Bunlar, Allah'ın hoşnutluğunu kazandıkları gibi içinde yaşadıkları toplum için yararlı faaliyetler yaparak yaratılıştaki düzeni ve dengeyi korurlar.

Âhir zamanda insanları aldatmak ve dünyalık elde etmek için dini kullanarak, nezaket elbisesi giyen kötü kalpli, tatlı dilli birtakım kimselerin ortaya çıkacağı Allah (c.c.) tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bildirilmiştir.¹²²

Din ile dünyayı talep edip insanları aldatan, ilmiyle amel etmeyen ve iyiliği öğütleyip kendi yapmayan insanların cehennem halkından olacağı belirtilmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.s) bildirdiğine göre, onlara bir azap olarak karınlarındaki bağırsaklar dışarı çıkarılacak, eşeğin değirmen taşının etrafında döndüğü gibi onlar da bağırsaklarının etrafında dönecektir. Bu durumu gören cehennem ahali onun etrafında toplanarak ona: *"Sen dünyada iken (bize) ma'rufu (iyilik) emderip, münkerden (kötülük) nehyetmiyor muydun?"* diyecekler ve o da: *"Evet, ben ma'rufu emrederdim ama kendim yapmazdım, münkeri yasaklardım ama kendim yapardım."* diye cevap verecektir.¹²³

3. Riya ile Süm'anın Dünyada ve Ahirette Karşılığı

Hadislerde bildirildiğine göre ibadet ve hayırlarıyla şan, şöhret peşinde olanların gizli kötülükleri Allah tarafından teşhir edilecek ve riya ile amel edenlerin riyakârlığı açığa vurulacaktır.¹²⁴ Benzer şekilde bir başka hadiste Hz. Peygamber, gösteriş ve çıkar niyetiyle yaptığı ameli insanlara duyuranların bu niyetini Allah'ın ortaya çıkaracağını belirtmiştir.¹²⁵ İbn Hacer, zikredilen rivayetin âlimlere göre iki farklı yorumunu bildirmiştir. Nitekim bazıları, Hûd Sûresi'nin 15 ve 16. ayetlerini bu rivayete delil göstermişler ki bu âyetlerde, dünya hayatı ve onun ziynetini isteyenlerin işlerinin karşılığının dünyada eksiksiz verileceği ve orada hiçbir zarara uğratılmayacakları, ahirette ise dünyada ürettikleri boşa giden ateş ehlinde olacakları bildirilmiştir. Bu bağlamda, insanlar nazarında mertebesi yücelsin, şöhret kazansın diye amelini insanların duymasını hedefleyen kimse, dünyada amacına ulaşır ve bu, onun amelinin karşılığı olur ancak ahirette kendisine sevap verilmez. Bazılarına göre ise şöyle mânâ verilmiştir: Riya

¹²¹ el-Bakara 2/204-207.

¹²² Tirmizî, "Zühd", 60 (No.2404).

¹²³ Buhârî, "Fiten", 17; Müslim, "Zühd ve Rakâik", 51.

¹²⁴ Buhârî, "Rikâk", 36; Müslim, "Ahkâm", 9; Müslim, "Zühd", 47-48.

¹²⁵ Ebû Dâvûd, "Edeb", 35.

ve süm'a yapmak isteyen kimseye Yüce Allah, kendisini teşhir etmek, rezil rüsvay etmek ve içinde gizlediklerini dışarı dökmek suretiyle karşılık verir.¹²⁶ Yani riya ve süm'anın karşılığı ya dünyada ya da ahirette rezillik olacaktır.

Bir adamın kendisine kurtuluşu ne ile olduğunu sorması üzerine Rasûlullah ona, “Allah'ın sana emrettiklerini insanlar için yapmamandır.” cevabını vermiştir.¹²⁷ Hadislerde, halkın takdirini kazanmak ve adından söz ettirmek gibi gayelerle yapılan rıyanın, “gizli şirk” olduğu gayet açık bir şekilde Hz. Peygamber'in dilinden beyan olunmuştur. Niyet ve ameldeki bu nifak durumu, kişiyi hem dünyada hem de ahirette felakete sürüklemektedir. Nitekim Allah'a kulluğunda samimi olmayan bir kimsenin, diğer iş ve davranışlarında samimi olabileceğini düşünüp kabullenmek son derece zordur. Bunun yanı sıra bir Müslümanın gösteriş kaygısı gütmeyen yaptığı herhangi bir iyilik veya hayır, kendisinin niyet ve isteği dışında diğer Müslümanlar tarafından takdir edilebilir ve bu kişi, sevgi ve övgüyle karşılanabilir. Riya ve süm'a düşünce ve niyetinden uzak olarak yapılmış bir hayır, iyilik ve hizmet sırf halk tarafından övgü ve takdirle karşılandı diye, aslî niteliğini yitirmez, Allah nezdindeki değerinden bir şey eksilmez. Önemli olan, işi yapanın neyi hedefleyip niyet ettiği.¹²⁸ Bu bağlamda, Rasûlullah'a (s.a.s.) “Hayır yapan bir kimseyi kendisi herhangi bir beklentiye girmediği halde halk överse bu duruma ne buyurursunuz?” diye sorulduğunda o, bu durumda biri (yaptığı iyiliği) gizleme ecri diğeri de (bu iyiliğin) ortaya çıkma ecri olarak iki ecir kazanacağını dolayısıyla mü'min için bunun peşin bir müjde olacağını dile getirmiştir.¹²⁹

Sonuç

İmanı zedeleyen hususlardan biri olarak nitelenebilecek olan riya kavramını ve çeşitlerini ele alan bu çalışmada, riya kavramı ve bununla bağlantılı diğer bazı kelimeler incelenmiştir. Buna göre birçok rivayette birlikte zikredilen riya ve süm'a kelimelerinin gösteriş ve ikiyüzlülük anlamlarında kullanıldığı ve bunların iman, amel, ihlas kavramlarıyla doğrudan bağlantılı olduğu anlaşılmıştır. İhlasa dayanmayan, gösteriş amaçlı her bir düşünce ve davranış, insanlar nezdinde bir güven kaybı oluşturacağı gibi kişinin Allah katındaki değerini de düşürmektedir. Makam-mevki, şan-şöhret gibi duygular rıyayı tetiklemede, bütün bu duyguların aşırılığı kişinin imanının zâfiyete uğramasına sebebiyet vermektedir. Fakat sâlih bir niyetin peşi sıra gelen makam ve mevkinin akabinde kalpte oluşan nefsanî duygular dizginlendiği sürece bunun riya olmayıp insanî bir durum olduğu görülmektedir. Nitekim her halükarda öncelikle niyetler muhasebeden geçirilmeli ve öyle hareket edilmelidir.

¹²⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 11/336-337.

¹²⁷ Buhârî, “Meğâzî”, 77; Müslim, “Vesâyâ”, 5; Ebû Dâvûd, “Vesâyâ”, 2.

¹²⁸ Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn*, 75-76.

¹²⁹ İbn Mâce, “Zühhd”, 25; Tirmizî, “Zühhd”, 49.

Bir çeşit düşünce ve davranış bozukluğu olan riya, bütün iyi hasletlere muhaliftir. Dolayısıyla riya bulunan kişide iman, aslî vazifelerini yerine getirememektedir. Bu sebeple riya, bir nevî şirk olarak değerlendirilmiş ve kınanmıştır. İmana zarar veren nifak, şirk, küfür gibi kavramların riya ile ilişkisi ilgili âyet ve hadisler bağlamında incelendiğinde amelleri boşa çıkaran riyanın, imanı çürütüp yok ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Kendilerinde nifak ve şirk alametleri olan kimseler, genel manada Allah'ın varlığını ve O'nun nimetlerini görmezden gelerek bu nimetlerin üzerini örttüklerinden kâfirler ve ikiyezlü münafıklarla bir arada zikredilmiştir.

Riya ile ilgili hadisler, daha çok amelî konularda yoğunlaşmaktadır. Öyle ki imanda riyayı doğrudan işaret eden bir hadis tespit edilememiştir. Oysa gerek ibadet, gerekse muamelat konularını kapsayan amelde riya hakkında terhîb özellikli birçok hadis nakledilmiştir. Hadislerde namaz, infak, oruç, cihat gibi ibadetlerin yanı sıra kişinin her türlü eylem ve söyleminde riya tehlikesinin bulunduğu dikkat çekilmiş, inananlar bu hususta uyarılmış, riyâ ve süm'anın dünya ve ahirette bir karşılığının olacağı vurgulanmıştır. Bununla birlikte kalplerin her halini bilen Allah olduğundan, kulların dışarıdan görünen hallerine bakıp peşin hükümde bulunmamanın imanî, insanî ve ahlakî bir nitelik olduğu izahtan varestedir.

Kaynakça | References

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. el-Müsned. nşr. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürişid vd. Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Ateş, Süleyman. "İhlâs". TDV İslam Ansiklopedisi. 21/535-537. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil el-Cu'fî. el-Câmi'ü's-sahîh. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavkî'n-Necât, 1311.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. Sıhâhu tâci'l-luga. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1987.
- Çağrı, Mustafa. "Câh". TDV İslam Ansiklopedisi. 7/14-15. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Çağrı, Mustafa. "İnfâk". TDV İslam Ansiklopedisi. 22/289-290. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Çakar, Ferihan. "AMELLERİN BOŞA ÇIKMASI BAĞLAMINDA: RİYÂ". Ekev Akademi Dergisi 66 (01 Ocak 2016), 289-300. <http://www.ekevakademi.org/DergiTamDetay.aspx?ID=602>
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman. es-Sünen. 4 Cilt. Suudî Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Ebû Bekir er-Râzî, Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed. Muhtârü's-sihâh. 1 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 5. Basım, 1999.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. Sünenü Ebî Dâvud. 8 Cilt. Kuveyt: Müessesetü'Ğirâs, 2002.
- Ece, Hüseyin K. İslâmın Temel Kavramları. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Eraslan, Abdulvasıf. Hadislerde Hak Kavramı -Kütüb-i Sitte Özelinde. Ankara: Fecr Yayınları, 2022.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. Tehzîbu'l-luga. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001.
- Fahreddin er-Râzî, Muhammed b. Ömer. Kitâbü'n-nefs ve'r-rûh. nşr. M. S. Hasan el-Ma'sûmî Tahran: 1364.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. el-Kâmûsü'l-muhît ve'l-kabesü'l-vasît el-câmi' limâ zehebe min lugati'l-Arab. Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, 8. Basım, 2005.
- Gazâlî, Muhammed b. Muhammed. İhyâ 'ulûmi'd-dîn. çev. Mehmet A. Müftüoğlu. İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1993.
- Gazâlî, Muhammed b. Muhammed. Câh ve Riya İnsanı Helâka Götüren Hâl ve Davranışlar. çev. Hârun Ünal. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2021.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım. Târîhu medîneti Dimeşk. 80 Cilt. Dâru'l Fikr, 1995.
- İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî. Fethu'l-bârî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1959.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. Sünenü İbn Mâce. 2 Cilt. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem er-Rüveyfî. Lisânü'l-Arab. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 3. Basım, 1414.
- İbn Receb el-Hanbelî. Hadislerle İlim ve Hikmet. çev. Ali Kaya. 2 Cilt. İstanbul: Semerkand Yayınları, 5. Basım, 2011.
- Kur'an-ı Kerim Meâli. çev. Halil Altıntaş, Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. el-Muvattâ. 2 Cilt. Beyrut/ Lübnan: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1980.
- Memişbey, İhsan. İlk Sufilerde Riya Kavramı, Muhasibi Örneği, İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Muhâsibî, Ebû Abdillâh el-Hâris. er-Riâye. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- Muslu, Ramazan. "Diyanet Dergi". Riya: Manevi Hastalık. Erişim 06 Haziran 2021. <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=12358>

- Münârekfûrî, Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Münârekfûrî. Tuhfetü'l-Ahvezî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Müslim, Müslim b. el-Haccâc. el-Câmi'u's-sahîh. 5 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb. el-Mücteba mine's sünen. 9 Cilt. Halep: Mektebu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1986.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb en-. es-Sünenü'l-kübrâ. nşr. Hasan Abdulmün'im Şelebî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref b. Mürî. Minhâcu't-tâlibîn. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1972.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref b. Mürî. Riyâzü's-sâlihîn. çev. M. Yaşar Kandemir vd. 8 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2001.
- Okudan, Rifat. "Ahlâk-ı Alâî'de Kalb Hastalıklarından Riyâ ve Tedavisi". Uluslararası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı. SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları. 407-416. Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012.
- Özafşar, Mehmet Emin vd. Hadislerle İslâm. 7 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014
- Sinanoğlu, Mustafa. "İman". TDV İslam Ansiklopedisi. 22/212-214. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed. el-Mu'cemü'l-kebîr. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1994.
- Taberi, Muhammed b. Cerîr. Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân. Dâru'l-Hicr, 1. Basım, 2001.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Ali. Keşşâfü ıstılâhâtî'l-fünûn. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. el-Câmi'u'l-kebir. Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998.
- Uner, Enes. İhlas ve Riya. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2011.